

Marxisticko-leninská filosofie a sociologie v naší zemi má za sebou prvou etapu formování, léta započatých, avšak často nedokončených zápasů, ideového rozkladu a zrání společenské krize v osudovém období ohrožení socialismu, etapu, která konečně vyústila ve vypjatý zápas o konsolidaci a překonání neblahého politicko-ideového dědictví v duchu politiky nového vedení naší strany.

Otázky, před nimiž nyní stojíme, byly položeny XIV. sjezdem KSČ a zasedáním říjnového pléna ÚV KSČ k ideologickým otázkám: Jak využít výsledků konsolidačního procesu, jak přetnout kořeny revizionistických deformací a zabránit opakování zákazonosné logiky rozkladu? Jak najít správné místo vědecké práce ve filosofii a sociologii v socialistické výstavbě? Jak vytvořit pevné základy budoucího rozvoje našich oborů, který má pro další výstavbu socialistické společnosti a pro formování socialistického člověka zásadní, životní význam?

Jestliže jsme před čtyřmi lety, uprostřed hlubokého zmatku a destrukce ideových hodnot, museli ve filosofii a sociologii v jistém smyslu začínat znovu, nebylo to proto, že by celé období formování marxisticko-leninské filosofie a sociologie bylo nutno odepsat. Nebylo to proto — jak se snažili namluvit světu uprchlí kontrarevoluční emigranti a jejich pravicoví pomocníci doma — že by filosofie a sociologie v ČSSR stála a padala s oněmi „kritickými duchy“, kteří kompilacími z buržoazních pramenů, provázenými halasnou reklamou a nesnášenlivým autoritářstvím, vytvářeli po léta zdání nedotknutelných „světových autorit“. Jestliže známé prohlášení některých kulturních pracovníků Francie a dalších zemí, otištěné loni v *Le Mondu* a zamýšlené jako „protest“ proti údajné diskriminaci „velkých duchů“ československé

filosofie a sociologie, vzalo na svůj štít jako symbol jmenovitě Battka (vyučeného baletmistra, který nikdy nenapsal jedinou vědeckou práci a dokonce nebyl ani s to dosáhnout titulu kandidáta věd; vyžíval se jako místopředseda přípravného výboru KAN a byl po právu volán k odpovědnosti), je to jen svědectvím nevyhnutelného fiaska všech snah obvinit marxisticko-leninské síly, které musely svěst složitý zápas o skutečný rozvoj hluboké a systematické vědecké práce v těchto oborech, z „likvidace“ československé filosofie a sociologie.

Myslím, že jsme dnes povinni říci, že vedle dřívějšího nebezpečného rozkladu, zasahujícího samé kořeny naší filosofie a sociologie, stále u nás žily i bojové tradice marxisticko-leninských přístupů. Analýzy celého dosavadního vývoje filosofie a sociologie právem poukázaly na četné práce soudruhů Fojtíka, Hrzala, Szántó a celé řady dalších, jež představují trvalé, i dnes aktuální myšlenkové hodnoty. Myslím, že je to pro nás všechny povzbuzující skutečnost. Období socialistické výstavby přineslo dále nemálo nadějných vědeckých pokusů, jež přes ty či ony nedostatky či chyby mohly mít mnohem větší pozitivní význam pro společnost, kdyby nebyly blokovány či znehodnocovány otravujícím ovzduším a tlakem pravicových sil. Proto se také očista vědeckých pracovišť od představitelů pravice nestala „koncem“ naší filosofie a sociologie. Nenastolila „hluboké mlčení“ na tomto poli, jak očekávali a doufali naši nepřátelé na Západě. Spíše naopak, likvidovali jsme a budeme důsledně likvidovat zábrany a překážky cílevědomého, systematického rozvoje naší filosofie a sociologie nastavené revizionismem, aby se otevřela nová cesta sledující jedinou perspektivní linii, jež může dát naší práci pevnou půdu pod

* Z referátu předneseného na celostátním semináři pořádaném předsedou ČSAV a oddělením školství a Sociologický časopis bude postupně uveřejňovat

komunistů, pracovníků v oblasti filosofie a sociologie, vědy ÚV KSČ ve dnech 10.—11. 4. 1973 v Soleníčích. některé z referátů přednesených na tomto semináři.

nohama — linii vycházející ze základů společné teoretické fronty, sjednocené principiálními marxisticko-leninskými postoji a postupující pod vedením stranických orgánů k řešení nejvážnějších otázek vývoje socialistické společnosti i formování socialistického vědomí. Období konsolidace ukázalo, že tu je řada komunistů, kteří dovedou zvládnout i velmi náročné a nesnadné úkoly na principiální teoretické úrovni. Kdo poznal zblízka život v některých ústavech a na katedrách filosofie a sociologie, musí potvrdit, že ve srovnání s minulostí zde došlo ke značné změně. Tato pracoviště už neposkytují prostor pro činnost skupin, které někde po celá desetiletí stály více či méně v opozici proti stranickým orgánům a svým pojetím práce předem limitovaly a podkopávaly soustředěný nápor k získání poznatků potřebných pro socialistickou výstavbu.

Jak analýzy zpracované *Ústavem pro filosofii a sociologii*, tak analýzy zpracované *Vysokou školou politickou* shodně došly k závěru, že nejhlubší zdroj bloudění, recidiv maloburžoazního vědomí a rozchodů se stranou tvořil právě falešný, nestranický přístup k celému procesu poznání společnosti a formování jejího vědomí. Revizionistické přístupy přímo vyvěrají z falešné představy, že jedinec-vědec, filosof či sociolog, je samostatným, společností nepodmíněným subjektem, který suverénně obzírá celý svět, vytváří svobodně své kritické vědomí o něm a přitom rezignuje na kritické zkoumání svého vlastního postoje, svých vlastních východisek, předpokladů a odpovědností z hlediska zápasu protikladných společenských tříd současného světa. To ve své podstatě odpovídá metodologickému přístupu buržoazní filosofie a buržoazních společenských věd vůbec; na tom byla založena karteziánská filosofie stejně jako empirismus a v podstatě i kantovský kriticismus, k tomu se vrací vždy znovu fenomenologie, existentialismus i strukturalismus. Pokus budovat na tomto metodologickém přístupu marxisticko-leninskou filosofii a společenskou vědu se tedy rovná snaze využít věcných poznatků marxismu-leninismu v rámci buržoazního světového názoru. Historické zkušenosti vědeckého poznání ukazují, že takový teoreticko-metodologický fundament nemůže vést k pravdivému poznání společenských jevů.

V rovině tohoto „kritického přístupu“ se totiž stranickost nutně zvrhávala v subjektivistické znásilňování skutečnosti. A krach subjektivismu se opět v dané rovině nutně převracel v objektivistická odmítnutí stranickosti. Zde leží tajemství známých přemetů od dogmatismu k revizionismu, na něž upozornilo *Poučení z krizového vývoje*. Zde je třeba hledat hlubší příčiny četných konverzí někdejších radikálních sektářů v radikální liberály, v „soukromé docenty“, pohrdající plánem, bojovou disciplínou a nakonec i stranou. Známá polemika proti jednotě vědy a ideologie v marxismu-leninismu byla v tomto smyslu vlastně prvním vnějším příznakem tohoto vnitřního oživení nepřekonaných základních přístupů buržoazní filosofie. Lze dokázat, že týž základní filosofický přístup, promítnutý do oblasti zkoumání společnosti, vede na jedné straně nutně k likvidaci vědeckého komunismu, v němž je poznávání společenské skutečnosti přímo vázáno na stranu jakožto základní subjekt poznání a přetváření světa. Na druhé straně vede k znetvoření sociologie tím, že marxisticko-leninské pojetí společnosti jako komplexu společenských — a v prvé řadě třídních — poměrů, vznikajících v procesu produkce a reprodukce života pracujících, je nahrazováno vulgární představou o společnosti jako pouhé sumě jednotlivců (strukturovaných podle různých „statusů“) — představou, která a priori znemožňuje třídní analýzu a zvláště pochopení historické role dělnické třídy. Kritické rozborů ukázaly, že takový přístup, který na místo socialistické společnosti, řízené stranou, staví jako základní subjekt historického procesu „nezávislé kritické individuum“, už implicitně obsahuje zdroje jak antropologických, tak scientistických deformací a nakonec vlastně všech revizionistických snah, zdvihajících proti socialismu — skutečně existujícímu, zákonitě se rozvíjejícímu a řízenému komunistickou stranou — hesla o jeho „demokratizaci“ či „humanizaci“. Právě v onom základním přístupu je též předznamenán útek z pozic společenské revoluční praxe k „existenciální praxi“ individua, ústup od Marxe zpět k mladohegelianství a fichteánství, jenž u nás tvořil v šedesátých letech nejčastější formu rozkladu marxisticko-leninského světového názoru.

Pro situaci, která se před čtyřmi lety

vytvořila ve filosofii a sociologii, je příznačná tato skutečnost: Na jednu stranu se postavili ti, kteří po trpkých zkušenostech dali bezpodmínečně přednost zájmům boje dělnické třídy. Na druhé straně se octly ty „kritické individuality“, které daly přednost svým pravicovým spekulacím před zájmy hnutí. Tato diferenciací proběhla a probíhá dál jako zákonitý jev na všech úsecích filosofie a sociologie. Logika věci je taková, že v základním přístupu k vědecké práci je jednoznačná odpověď elementárním požadavkem, přičemž sebekritika — a to hlavně sebekritika činy — tvoří organickou součást právě tohoto stranického přístupu a procesu pravdivého poznání vůbec. Bohužel je třeba říci, že ne všichni a ne všude se vyrovnali s tímto požadavkem.

Hovoříme-li dnes o tom, že v jistém smyslu bylo třeba začínat od základů znova, pak máme na mysli především přestavbu základního přístupu k vědecké činnosti. Na rozdíl od minulosti zakládáme dnes perspektivu své práce na zcela jiné, marxisticko-leninské metodě, vycházející z toho, že vědecká pracoviště a vědci jsou aktivními účastníky společenského procesu poznání a přetváření skutečnosti, jehož rozhodujícím subjektem je socialistická společnost a především její vedoucí síla, strana dělnické třídy. Skutečný vědecký přínos a pravdivé poznání jsou umožňovány právě tím, že vědec — filosof, sociolog — přistupuje ke skutečnosti s plným vědomím svých reálných společenských, a tedy také třídních předpokladů, že považuje sebe sama a svou práci za součást poznávací a prakticko-kritické činnosti strany, že považuje osvětlení vlastních společenských předpokladů za součást pravdivého poznání objektivního světa. Straně dělnické třídy, jako základní subjektivní složce celého procesu poznání a přeměny světa,

proto náleží též řízení vědy. Účtování s pozůstatky minulosti by nemohlo být úplné a trvalé, kdyby nezasáhlo právě nejčastější zdroj bloudění a destrukcí v našem vědeckém životě, ležící už v základním přístupu, metodě, a zároveň hlavní příčinu nedostatečné efektivnosti v celém dosavadním vývoji filosofie a sociologie — skutečnost, že se podařilo řešit zatím jen málo velkých vědeckých problémů, že naše společnost dostala zatím jen málo nových vědeckých odpovědí na naléhavé nové potřeby socialistického vývoje.

Právě proto bylo nutné provést úplnou, nejen kádrovou, ale i programovou a organizační přestavbu, postavit činnost ve filosofii a sociologii na pevnou základnu státního programu základního výzkumu, opřené o cílevědomou socialistickou integraci — zvláště s pracovišti Akademie věd SSSR, jež nám poskytla mimořádně cennou pomoc —, ale i o racionální rozdělení úkolů uvnitř země mezi pracovišti stranickými a akademickými, mezi ústavy českými a slovenskými, mezi Akademii věd a vysokými školami atd. Jedině tak se ve společné frontě mohou spojit síly všech pracovišť a vědeckých pracovníků v této oblasti. Tato zásadní změna v přístupu k práci s sebou pochopitelně přináší i nové nároky na praktické řízení, na pracovní disciplínu, na vzájemnou soudružskou spolupráci lidí ve výzkumných týmech, na informační základnu společenských věd atd. Pouze splněním těchto nároků vytvoříme předpoklady, abychom byli s to vypracovat skutečně vědecké odpovědi na otázky postavené rozvojem socialistické společnosti a ideologickým bojem a formulované XIV. sjezdem KSČ a říjnovým plénem k ideologickým otázkám — a to se zvláštním zřetelem k marxisticko-leninskému objasnění těch problémů, v nichž se projeví revizionistické dezinterpretace.